

V. B. KONASZOV–A. V. TERESCSUK

Berija és a „malenkij robot”

Dokumentumok Ausztria, Bulgária, Magyarország, Németország,
Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia
polgári lakossága 1944–1945-ös internálásának történetéről

A második világháború máig sem eléggé feldolgozott témái között a fasiszta megszállás alól felszabadított országok polgári lakossága internálásának problémaköre különleges helyet foglal el. Ezt a kérdéskört egészen a legutóbbi időkig sem történészek, sem jogászok nem dolgozták fel, mivel a háború történetének e drámai lapjait megvilágító dokumentumok gyakorlatilag hozzáférhetetlenek voltak. Mostanra a kutatók elvégeztek bizonyos mértékű feltáró és elemző munkát és megjelentek erről az első publikációk. Ez a téma azonban továbbra is kevésbé kutatott és a szakemberek véleménye erről távolról sem egyértelmű.¹

Az internálás gyakorlata elég régen ismert a nemzetközi kapcsolatok történetében. Mint a szabadság korlátozásának különleges rendszabálya, az internálás² szerepelt egy sor nemzetközi megállapodásban is, többek között az 1907-es hágai konvencióban. A nemzetközi jog előírásainak megfelelően az internálás a fogva tartás kíméletes rendjét tételezte fel. Kölcsönös megállapodás alapján ki lehetett cserélni az internáltakat. Így például az 1920-as szovjet–lengyel háború és az azt követő fegyverszünet megkötése után Oroszország, Ukrajna és Lengyelország 1921. február 24-én aláírtak egy szerződést a hadifoglyok, túsok, menekültek, emigránsok, valamint az internáltak repatriálásáról. Több szakaszban zajlott az internált polgári személyek repatriálása Németországba és Oroszországba, amelyet néhány kétoldalú megállapodás (az 1920. április 19-i, az 1921. május 6-i) szabályozott. Az internált polgári lakosság harmadik országon keresztül történő kölcsönös repatriálásának sajátos rendjét írta elő az 1921-es szovjet–magyar egyezmény.

1 Ld. pl. *Mihail Szejmirjaga*: Prikazi, o kotorih mi nye znali. Sztalin hotyol vivjezti iz Gjermanii v SZSZSZR vszjeh trudoszposzobnih nyemcjev. *Novoje Vrjemja* 1994. 15. sz. 56–57. – Megköszönjük Vida István segítségét a személyek azonosításában. (A szerk.)

2 Az „internálás” kifejezés etimológiailag a latin *internus*-ból ered, ami azt jelenti, „belső”, s az egyik hadviselő fél által a másik fél polgári személyeinek, ill. egy semleges állam által a harcban álló feleknek az ő területén tartózkodó; katonai szolgálatot teljesítő egyéneinek kényszerlakóhelyre telepítése értendő alatta.

1929 decemberében a Szovjetunióban előkészületben lévő „Tézisek a hadifoglyokról” tervezetében javasoltak egy kiegészítést az 1. sz. ponthoz, amely szerint hadifogolynak kellett tekinteni nemcsak a külföldi hadseregek katonáit, hanem „az ellenségnek a Munkás–Paraszt Vörös Hadsereg által el nem foglalt területének lakosságához tartozó olyan személyeket is, akik fegyveres harcba fogtak a Munkás–Paraszt Vörös Hadsereg ellen, annak közeledtekor”.³ Figyelemre méltó, hogy ebbe a kategóriába sorolták azokat a polgárokat is, „akik még nem szerveződtek csapatokba”. Ez a nemzetközi jog, többek között az 1929. július 27-i genfi konvenció normáinak nyilvánvaló megsértése volt, mert ez utóbbi nem engedte meg a fegyveres csapatokba nem szervezett polgári lakosság potenciális hadifogolynak minősítését.

Az internálás gyakorlatát az 1930-as évek végén–1940-es évek elején a Szovjetunió mind külföldi, mind saját állampolgárok esetében alkalmazta. Különösen széles körben alkalmazták ezt a gyakorlatot a Nagy Honvédő háború idején, 1941–1945 között. 1944. december 16-án az *Állami Honvédelmi Bizottság* (ÁHB) elfogadta 7161. sz. szigorúan titkos rendeletét, melynek megfelelően internálandóak lettek Románia, Magyarország, Jugoszlávia, Csehszlovákia és Bulgária polgárai közül a német nemzetiségű munkaképes személyek. 1944. december 29-én az ÁHB még egy 7252. sz. szigorúan titkos rendeletet adott ki,⁴ amely előírta Németország német polgári lakosságának internálását a Szovjetunióba, akiket aztán ott a gazdaságban kellett foglalkoztatni. Végül 1945. február 2-án az ÁHB még egy 7467. sz. szigorúan titkos rendeletet hozott, amelynek hatálya azokra a munkaképes német férfiakra terjedt ki, akik az 1. és 2. Belorusz, valamint az 1. Ukrán Front arcvonala mögötti területekre kerültek. Őket szovjetunióbeli munkára szánták, elsősorban Ukrajnába és Belorussziába.

Figyelemre méltó, hogy a németek internálását és munkára kiszállítását célzó intézkedés kidolgozásában és megvalósításában olyan, L. P. Berijához közeli személyek vettek részt, akik már gyakorlottak voltak saját országuk népének deportálásában. Ezek közé tartozott A. N. Apollonov belügyi népbiztos-helyettes, I. M. Gorbatyuk, a *Vörös Hadsereg* arcvonala mögötti területeit biztosító belügyi csapatok főparancsnokságának parancsnoka, és Szladkevics, a Belügyi Népbiztosság belső csapatainak parancsnokhelyettese. Már 1944. december 22-én átadták főnöküknek – Berijának – azt a jelentést, amelyből kiderült, hogy a Belügyi

3 Az Oroszországi Föderáció Külpolitikai Levéltára (a továbbiakban – orosz rövidítéssel – AVP). F. 054, p. 293., d. 6160, l.33.

4 Az Állami Honvédelmi Bizottság (ÁHB, orosz rövidítése: GKO) 1941. jún. 30-án jött létre a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének, az SZK(b)P Központi Bizottságának, valamint a Népbiztosok Tanácsának közös rendelete alapján, mint a hatalom rendkívüli szerve az országban. Az ÁHB (GKO) elnöke J. V. Sztálin lett. Az ÁHB (GKO) tagjai közé került még V. M. Molotov, K. J. Vorosilov, L. P. Berija, G. M. Malenkov; bizonyos idő elteltével tagja lett N. A. Voznyeszenszkij, L. M. Kaganovics, A. I. Mikojan, N. A. Bulganyin. Ez a hatalmi szerv 1945. szept. 4-ig létezett, akkor a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének rendeletével felszámolták. A háború idején az említett rövidítés (GKO) mellett használatban volt a GOKO is, amellyel az alább publikált dokumentumokban is találkozunk.

Népbiztosságnak a németek internálásáról és munkára mozgósításáról szóló javaslatait jóváhagyta mind a 2., mind pedig a 3. Ukrán Front Katonai Tanácsa. F. I. Tolbuhin marsall parancsot adott ki, amely kötelezte a nem harcoló alakulatok katonai parancsnokait és a városparancsnokokat, hogy figyelmeztessék a mozgósítottakat: azok, akik nem jelennek meg a gyűjtőhelyeken, „haladéktalanul átadandók a Hadbírósnak, családjaik ellen pedig megtorló intézkedéseket foganatosítanak”.⁵ Az eljárás politikai és jogi vonatkozásai – mindezekből ítélve – nem nyugtalanították különösebben a szovjet hadvezetést. Így pl. V. P. Vinogradov altábornagy, a romániai Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) elnökhelyettese az ország német lakosságának internálásáról szóló kormányrendelet előre elkészített tervezetével ment az N. Rădescu tábornokkal, miniszterelnökkel való találkozóra.

Az ÁHB 1944. december 16-i rendelete meghatározta az internálandók életkori cenzusát: a férfiak 17 és 45 év, a nők 18 és 30 év között tartoztak ide. Németország polgári lakosságának esetében ez a cenzus némiképp módosult – az ÁHB 1945. február 3-i rendeletében valamennyi 17 és 50 év közötti, fizikai munkára képes és *fegyverviselésre alkalmas* német férfi kényszerű begyűjtéséről és munkára mozgósításáról volt szó. Felső-Sziléziában és Kelet-Poroszországban a férfilakosság 15 és 50 éves kor közötti tagjai számítottak internálandónak.⁶ Jellemző, hogy ez nem vonatkozott a *Wehrmacht*-ban vagy a *Volkssturm* egységeiben szolgáltakra – őket eleve hadifogolynak minősítették. Okkal gondolhatjuk, hogy a fent jelzett változtatást az életkori cenzusban nemcsak gazdasági megfontolások motiválták, hanem azok a *Vörös Hadsereg* arcvonala mögötti területeken esetleg várható terrorista-diverzáns akciók megelőzését is szolgálták. Bár természetesen ez utóbbi motívumot semmiképpen nem tekinthetjük elsődlegesnek. A fő indíték, amely életre hívta a németek deportálásának grandiózus műveletét, kétségtelenül a Szovjetunió gazdasági érdeke volt.

Egészében véve a munkaerő Szovjetunióba indítása – a „kompetens szervek” nézőpontjából – precízen és szervezeten zajlott. A vasútvonalak mentén, amelyeken az internáltakkal a szerelvények haladtak, speciális ellátópontokat állítottak fel. A csaknem 60 vasútállomás között, amelyen ilyen pontokat létesítettek, megtalálható Poltava, Harkov, Penza, Zsitomir, Gomel, Kurszk, Szaratov, Uralszk, Orenburg, Aktyubinszk, Taskent, Rosztov-na-Donu, Kalinyin, Bologoje, Tyihvin és mások. Volt ilyen étkeztető-ellátóállomás Moszkvában is. Azonban még a szovjet operatív jelentések is tesznek említést a művelet során történt különböző incidensekről, nem kívánt eseményekről. Például Magyarország ideiglenes nemzeti kormányának feje, Dálnoki Miklós Béla jelezte a szovjet megbízottaknak, hogy Békéscsabán és Gyulán durván megsértették a magyar állampolgárok internálásának és kiszállításának bevett rendjét, így többek közt a

5 Történeti Dokumentumgyűjteményeket Őrző Központ (a továbbiakban – orosz rövidítéssel – CHIDK). F. 1/p, op. 13a, d. 5, 238–240. l.

6 Uo. F. 1/p, op. 34a, d. 8, 1. l.

gyűjtőhelyre németek helyett 10 magyart is előállítottak. A maga részéről Kuznyecov vezérőrnagy, a 2. Ukrán Front arcvonal mögötti területeit biztosító belügyi csapatok parancsnoka megállapította, hogy „a túlkapásokról szóló híreszteléseket” a gyulai körzet kormányzója terjeszti, aki általában „ki akarta vonni magát a németek eltávolításában való bárminemű részvétel alól”.⁷ A művelet során megtörtént incidensek sorába tartozott a mozgósítottak rokonainak fegyveres támadása is az egyik gyűjtőállomás ellen Romániában. A támadókat azonban az „éber” őrség fegyveres tűzzel megfutamította.

Számos internált sorsa bizonyult tragikusnak. Német történészek szerint a Szovjetunióba deportáltak több mint 45%-a belehalt az éhezésbe, az erőn felüli munkába, s a nélkülözésekbe. Ezek az adatok aligha túlzottak, ugyanis a munkára mozgósított németek – mivel kiemelték őket a *Hadifoglyok és Internáltak Ügyeivel Foglalkozó Főigazgatóság* ellenőrzése alól – sokkal rosszabb helyzetbe kerültek, mint maguk a hadifoglyok. A szénipari, a vaskohászati és a színesfém-kohászati népbiztoságokhoz tartozó üzemek igazgatóinak döntő többsége „nem tett semmilyen tényleges intézkedést a normális lakás- és létfeltételek, termelési körülmények kialakítása érdekében és nem gondoskodott kellően a kontingens fizikai megmaradásáról”.⁸ Ennek eredményeképpen 1945-ben meghalt vagy megrokkant 74 543 ember, 1946-ban pedig 35 485 fő.⁹ Még néhány ezer embert repatriáltak hazájába 1947 áprilisában és májusában. A Szovjetunióban nem sokkal több, mint 24 ezer internált német maradt, közülük csaknem 15 ezren nők voltak.¹⁰ A Szovjetunió minisztertanácsának a belügyminisztérium által előkészített rendelettervezete ezeket az embereket Csehszlovákiában, a jáchymovi bányákban végzendő munkára irányozta elő azokkal a német hadifoglyokkal együtt, akik urán kitermelésével foglalkoztak a szovjet atomipar részére. Az internáltak összeszedése a jáchymovi bányákba – mindezekből ítélve – igencsak lassan haladt. Magukban a bányákban egyre feszültebbé vált a helyzet. 1950 januárjának első napjaiban az ott dolgozó német hadifoglyok körében sztrájk kezdődött. Ennek fő oka az volt, hogy a Szovjetunió kormánya nem tartotta be ígéretét, amely szerint hazaengedte volna a foglyokat – köztük a Csehszlovákiában lévőket is – 1950. január 1-ig. A sztrájkot, amelyet 1757 hadifogoly hirdetett meg, közvetlenül előbb a RIAS rádióállomás (amerikai szektor), majd a *Tägliche Rundschau* című újság (szovjet megszállási övezet; 1949. december 21.) azon híradása váltotta ki, amely szerint a hadifoglyok repatriálása Csehszlovákiából befejeződött, s csupán háborús bűnösök maradtak.¹¹

7 Uo. F. 1/p, op. 13a, d. 5, 252. l. (A „gyulai körzet kormányzója” helyesen: Békés vármegye alispánja. – A szerk.)

8 Uo. F. 1/p, op. 34a, d. 8, 14. l.

9 Uo. F. 1/p, op. 34a, d. 8, 13. l.

10 Uo. F. 1/p, op. 01-e, d. 46, 156–157. l.

11 A jáchymovi bányákban az uránérc kitermelése és a Szovjetunióba történő szállítása az 1945. nov. 23-i szovjet–csehszlovák kormányközi megállapodás alapján folyt. A hadifoglyok alkalmazása e munkára a Genfi egyezmény 9. cikkelyének megsértését jelentette, mert az egyezmény tiltja, hogy az ellenfél fogságba esett katonáinak életét veszélynek tegyék ki.

Az életben maradt német internáltak jelentős része az 1950-es évek elejére mégiscsak hazatérhetett, azonban egyeseket csak később bocsátottak szabadon – 1953-ban, sőt 1955-ben. Ezek elsősorban azok voltak, akik ellen büntetőeljárás indult vagy a múltjuk okán (együttműködés az SS-szel, aknamunka a Szovjetunió ellen stb.), vagy a már a Szovjetunióban való tartózkodásuk idején elkövetett bűneikért (rablások, szovjetellenes propaganda stb.). Így például 1953. január 4-én a Frankfurt an der Oder pályaudvarán 38 német állampolgárt (19 hadifogoly és 19 internált) adtak át a német hatóságoknak. Közöttük volt az 1929-es születésű Otto Wilhelm, aki Kelet-Poroszország egyik falujából származott és az 1952-ben Oroszországban született lányával tért haza Németországba.¹² Egy másik német állampolgár, akit 1945. október 17-én ítélték el és amnesztiát csupán 1955. október 6-án kapott, a Szovjetuniót szintén a lányával, Mariával együtt hagyhatta el, aki addig a Volgográdi Terület kirillovi gyermekotthonában nevelkedett.¹³

A németek második világháború alatti és utáni internálásának története még nem kevés titkot rejt. Távolról sincs még ma sem feltárva kellő mértékben ennek a folyamatnak valamennyi fázisa. A jelen publikáció célja, hogy lehetőséget adjon az olvasónak, hogy megismerjen egyedülálló, titkosságuk okán soha korábban nyilvánosságra nem hozott dokumentumokat és kialakíthassa saját elképzelését a történelmi múlt ezen drámai lapjairól.

A *Történelmi Dokumentum-gyűjteményeket Őrző Központ* (CHIDK, a volt ún. „Különleges Levéltár”) és az *Oroszországi Föderáció Külpolitikai Levéltára* (AVPRF) anyagából alább publikált dokumentumokat általában teljes egészükben adjuk közre, azonban egyes esetekben – mikor ez indokolt és nem érinti a szöveg értelmét – rövidítjük azokat.

Dokumentumok

1.

Moszkva

Belügyi Népbiztosság

Berija et.

December 22-én¹⁴ 23.30-kor visszatértünk Bukarestbe a 2. és 3. Ukrán Frontok Katonai Tanácsainál tett látogatásunkról.

December 22–23-án az alábbiakat végeztük:

1. [...] Összeállítottuk a németek mozgósításának végrehajtási terveit, amelyeket a Katonai Tanácsok jóváhagytak. Tolbuhin elvtárs¹⁵ parancsot adott ki, melynek alapján valamennyi hadseregparancsnok köteles:

¹² CHIDK F. 1/p, op. 02-e, d. 482, 2–5. l.

¹³ Uo. F. 1/p, op. 31a, d. 1, 121. l.

¹⁴ A dokumentum 1944. dec. 22-i keltezésű. Jelentéktelen rövidítésekkel publikáljuk.

¹⁵ Fjodor Ivanovics Tolbuhin (1894–1949), a Szovjetunió marsallja (1944). Részt vett az első világ-

a) kihirdetni a katonai városparancsnokok útján a németek mozgósítását azal a figyelmeztetéssel, hogy a meg nem jelenőket haladéktalanul hadbíróóság elé állítjuk, családjaik ellen pedig megtorló intézkedéseket foganatosítunk;

b) megszervezni a hadseregek eszközeivel a mozgósított németek gyűjtőhelyekre és indítási állomásokra történő szállítását.

Valamennyi, a német fronton túli területre történő szállítás határidejét a parancs 1945. január 3-ban állapította meg.

December 22-én Tolbuhin elvtárs hasonló táviratot küldött Tito marsallnak, amelyben kéri őt, tegyen meg minden intézkedést a németek mozgósítása érdekében Jugoszlávia területén.¹⁶

A németek jugoszláviai mozgósításának és Szovjetunióba történő kiszállításának felelőssévé Zapevalin elvtársat neveztük ki munkatársainak egy csoportjával. Ugyanilyen utasítást adott Tolbuhin elvtárs Birjuzov vezérezredesnek¹⁷ Szófiába. Operatív csoportjaink segítségére Tolbuhin elvtárs a Vörös Hadsereg 50 tisztjét irányította át.

---

háborúban és a polgárháborúban. A Frunze Katonai Akadémiát végezte. A Nagy Honvédó Háború idején számos front, valamint hadsereg parancsnoka volt. 1943-tól a Déli, a 4., és a 3. Ukrán Frontot irányította. 1945–1947 között a Déli Hadseregcsoport főparancsnoka. 1947–1949-ben a Kaukázuson túli Katonai Körzet csapatainak parancsnokaként tevékenykedett. A „Győzelem” érdemrenddel tüntették ki.

16 F. I. Tolbuhin kérése jelentős mértékben összefüggött a javuló szovjet–jugoszláv kapcsolatokkal 1944 második felében. Még 1943. dec. 14-én a Szovjetunió Külügyi Népbiztosságának Tájékoztató Irodája közölte, hogy a szovjet kormány döntést hozott egy katonai küldöttség Jugoszláviába történő utazásáról. 1944. febr. 23-án az N. V. Korneyev altábornagy által vezetett küldöttség megérkezett Jugoszlávia felszabadított területére. 1944 szeptemberének elején a Vörös Hadsereg egységei elérték a jugoszláv határt, a szept. 20. utáni napokban pedig tárgyalások zajlottak Moszkvában J. Broz Tito és J. V. Sztálin között. E tárgyalások során meghatározták a szovjet csapatok jugoszláv területre lépésének feltételeit. Az elért megállapodást a TASZSZ 1944. szept. 29-i közleményében ismertette. Először is a megállapodó felek egyetértettek abban, hogy a Vörös Hadsereg egységei ideiglenesen fognak Jugoszláviában tartózkodni; másodsor: a jugoszláv területen tartózkodásuk időtartamát a szovjet csapatok operatív feladatainak teljesítése határozza meg. Az 1944. szept. 29-re virradó éjjel a 3. Ukrán Front csapatai átlépték a bolgár–jugoszláv határt, és már okt. 20-án a Vörös Hadsereg és a jugoszláv Népi Felszabadító Hadsereg egységei elfoglalták Belgrádot. Jugoszláviát a szovjet csapatok 1944 végén hagyták el. Megjegyzendő, hogy a TASZSZ fent említett közleményében egyebek között arról is szó volt, hogy a Vörös Hadsereg egységei elhelyezkedésének körzeteiben kezdettől fogva a jugoszláv Nemzeti Felszabadító Bizottság polgári közigazgatásának kellett működnie. A bennünket érdeklő kontextusban ez azt jelentette, hogy a németek internálására és Jugoszláviából történő eltávolítására irányuló műveleteket főként a helyi közigazgatásnak kellett végrehajtania úgy, hogy közben a szovjet katonai parancsnokság részéről csupán jelképes segítségre számíthatott, mivel szovjet tiszték csak az internáltakat fogadó pontokon voltak jelen.

17 Szergej Szemjonovics Birjuzov (1904–1964), szovjet hadvezér, a Szovjetunió marsallja (1955). A Vörös Hadseregben 1922-től szolgált. A Frunze Katonai Akadémiát végezte. 1943-ban a Déli (okt. 20-tól – 4. Ukrán) Front törzsfőnöke. 1944 májusától a 3. Ukrán Front törzsfőnöke. 1944 októberétől a 37-es hadsereg parancsnoka és a bolgár hadsereg katonai főtanácsadója. 1945–1947-ben a Déli Hadseregcsoport főparancsnok-helyettese, a SZEB elnökhelyettese Bulgáriában. 1964-ben megkapta a Jugoszlávia Népi Hőse kitüntető címet.

[...] Összeállítottuk a román kormány rendelettervezetét a németek internálásáról Romániában, valamint a román csendőrfőnökség rendelkezésének tervezetét a helyi szervek részére az internálás gyakorlati lebonyolításáról.

Vinogradov elvtárs¹⁸ ma találkozóra hívja Rădescu¹⁹ román miniszterelnököt, akinek javasolni fogja e tervezetek jóváhagyását.

Apollonov²⁰ Gorbatyuk²¹ Szladkevics²²

(CHIDK F. 1/p, op. 13a, d. 5, 238–240. l. Eredeti, gépirat.)

2.

SZÖVETSÉGES
ELLENŐRZŐ
BIZOTTSÁG
ROMÁNIÁBAN

ROMÁNIA
MINISZTERTANÁCSA
ELNÖKÉNEK

RĂDESCU
DANDÁRTÁBORNOKNAK

1945. január 5.

031. sz.

Bukarest

A Legfelsőbb Főparancsnokság döntése alapján kérem Önt:

Az 1945. január 10-e és 20-a közötti időszakban hajtsa végre a munkaképes német polgárok munkára való mozgósítását azok állampolgárságától függetlenül a következő csoportoknál:

a 17 és 45 éves férfiak,

a 18 és 30 éves nők.

Azok a nők, akiknek egyévesnél fiatalabb gyermekük van, felmentetnek a mozgósítás alól.

A mozgósított polgárokat a Katonai Parancsnokság döntésének megfelelően fogjuk munkára irányítani.

18 Vlagyiszlav Petrovics Vinogradov (1899–1962), a hadtápszolgálat altábornagya. 1918-tól szolgált a Vörös Hadseregben. A Frunze Katonai Akadémiát végezte. 1944-től a SZEB törzsfőnöke Romániában, a SZEB elnökhelyettese. 1945. febr. 14-én Nikodim román patriarchától köszönőlevelet kapott a román kolostorok iránt tanúsított tiszteletért és gondoskodásért.

19 N. Rădescu, dandártábornok, a román hadsereg vezérkari főnöke. Sănătescu kormányának menesztése után Mihály román király 1944. dec. 2-án Rădescut bízta meg kormányalakítással. Egyidejűleg volt Románia miniszterelnöke és a belügyminisztere. 1945. febr. 28-án mindkét tisztségéből leváltották. Később az Egyesült Államokba emigrált.

20 A. N. Apollonov (1907–1978), 1944-ben vezérőrnagy, a Szovjetunió belügyi népbiztos-helyettese, utóbb vezérezredes.

21 Ivan Markovics Gorbatyuk, 1944-ben vezérőrnagy. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének 1944. márc. 8-i rendelete alapján a Kutuzov érdemrend 2. fokozatával tüntették ki a csecsenek, ingusok és karacsajok deportálásában való részvételéért. 1945-től altábornagy, a harcoló hadsereg arcvonal mögötti területeit biztosító belügyi csapatok főparancsnokságának parancsnoka.

22 Szladkevics, altábornagy, a szovjet Belügyi Népbiztosság belső csapatainak parancsnokhelyettese.

A mozgósítottak kötelesek magukkal hozni személyes holmijukat: téli ruhát, cipőt, fehérneműt, ágyneműt és 15 napi élelmet. A csomag összsúlya nem haladhatja meg a 200 kilogrammot.

A holmik részletes listáját személyesen adtam át Önnek.

A mozgósított német polgároknak jogukban áll majd levelezni, valamint postai csomagokat kapni és küldeni.

A mozgósítással kapcsolatos rendelkezéseiben kérem a vétkesek és családjuk szigorú megbüntetését a mozgósítás alóli kibújásért és a mozgósításra kötelezett személyek rejtegetéséért.

Azokról a személyekről, akik koruk alapján mozgósítandóak, ám a román kormány vagy a helyi szervek véleménye szerint megérdemlik a mozgósítás alóli felmentést, kérem, állítsanak össze külön listákat és nyújtsák be azokat a Szövetéses Ellenőrző Bizottságnak vagy a helyi megbízottnak.

A SZEB ROMÁNIAI ELNÖKHELYETTESE

(VINOGRADOV)

ALTÁBORNAGY

(CHIDK F. 1/p, op. 13a, d. 5, 308. l. Eredeti, gépirat.)

3.

A Szovjetunió Belügyi Népbiztossága
BERIJA L. P. elvtárs

Az Ön utasításának teljesítése céljából – miszerint ellenőrizni kell az OSZOKIN et. feljegyzésében két magyar város, BÉKÉSCSABA és GYULA kapcsán leírt tényeket, kiküldtük a helyszínre KUZNYECOV vezérőrnagyot, aki OSZOKIN és ZUSZMANOVICS elvtársakkal közösen nyomozást folytatott.

Közöljük az ez ügyben született, OSZOKIN és KUZNYECOV elvtársak kézjegyével ellátott feljegyzés teljes szövegét:

„45. I. 5-én OSZOKIN és ZUSZMANOVICS elvtársakkal közösen találkoztam volt Magyarország miniszterelnökével, MIKLÓS úrral,²³ valamint a belügyi és a közoktatásügyi miniszterrel. Külön folytattam beszélgetést Gerő elvtárral, a Magyar Kommunista Párt Központi Bizottsága titkárával, aki szintén szólt a túlkapasokról. Semmilyen konkrét tényről, amely a németek Szovjetunióba való indításakor történt durva túlkapást jelentett volna, nem számoltak be.

MIKLÓS miniszterelnök csupán a KOLOZSVÁR (Erdély), valamint BÉKÉSCSABA, GYULA városokban megesett állítólagos rendellenes jelenségekről beszélt ez ügyben.

23 Miklós Béla, vezérezredes, 1944-ben az 1. magyar hadsereg parancsnoka. 1944. okt. 16-án a törzsével átment a Vörös Hadsereg oldalára. A szovjet parancsnokságnak a szovjetunióbeli hadifoglyokból egy magyar hadsereg megalakítását javasolta, amely a hitleristák ellen harcolhatna a szovjet–német fronton. 1944. dec. 22-én a magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány miniszterelnöke lett. Zuszmanovics egyébként Szűcs Ernő néven a háború után Magyarországra került és az ÁVH egyik vezetője lett, aki maga is a Rákosi-féle terror áldozata lett.

A megbeszélés során döntés született arról, hogy a németek gyűjtőhelyeire a magyar kormány elküldi megbízottait, hogy konzultáljanak az ezt a feladatot teljesítő tisztjeinkkel. Az e munkával megbízandókat a magyar kormány, s részben a magyar kommunista párt vezetése fogja kijelölni. Ez utóbbiak megkapták a megfelelő igazolványokat és 45. I. 5-én elutaztak a németek gyűjtőhelyeire. Hogy pontosítsuk a tényeket, a BÉKÉSCSABAI és GYULAI túlkapásokat, személyesen utaztam le OSZOKIN elvtárssal, ahol tárgyaltam e városok és körzetek helyi vezetőivel ebben az ügyben.

Eredmények:

1. A BÉKÉSCSABAI járásban provokációs célzatú dezinformációval van dolgunk, amely a gyulai körzet kormányzójától indult ki (a helyi kommunisták véleménye szerint), ugyanis BÉKÉSCSABARÓL egyetlen embert sem vittek el és január 6-ig a németek összeírása sem folyt, amit megerősít a város vezetője, a rendőrparancsnok, a kommunista párt pártbizottsági titkára és SZOBEK [András] úr nemzetgyűlési képviselő, valamint a háttország biztonságáért felelős csapatok megbízottja, GONCSARUK őrnagy is.

2. GYULA városában a gyűjtőhelyen nem egészen ezer fő található. Az útnak indítandó németek listáit a város polgármestere állította össze 20 fős apparátusa segítségével, egyeztetve a járás vezetőjével, a rendőrparancsnokkal és a kommunista párt helyi bizottságának titkárával.

Megállapítást nyert, hogy semminemű túlkapásra ez ügyben a hadsereg részéről nem került sor. A városi hatóságok által összeállított listákra tévesen felkerült nem egészen 10 magyar is, őket már hazaengedték. Semmilyen más panasz GYULA városának felelős vezetői részéről nem merült fel. Felháborítóan viselkedett a németek regisztrálásának idején a gyulai körzet kormányzója, CSIGEVARGÓ [sic!] ANTAL, aki megpróbálta egészen kivonni magát a németek kiemelésében való bárminemű részvétel alól. Ő maga is német, de nem tartozik az internálandók körébe, lévén 50 év feletti.

Ő volt az, aki tájékoztatta MIKLÓS miniszter urat a németek mozgósítása során elkövetett állítólagos felháborító eljárásokról.

Felvetődik a körzeti kormányzó tisztségéből történő felmentésének kérdése.

KUZYNECOV

OSZOKIN

1945. január²⁴ » «

(CHIDK F. 1/p, op. 13/a, d. 5, 251–252. l. Másolat, gépirat.)

24 A feljegyzés szövegét L. P. Berijának Apollonov, Szladkevics és Gorbatyuk 1945. jan. 6. után adta át. (A „gyulai körzet kormányzója”-val kapcsolatban ld. a 7. jegyzetet. Csigevargó Antal: helyesen Csige Varga Antal [1887–?], könyvtáros, tisztviselő, ügyvéd. 1944. nov. 1–1945. márc. 17. között Békés vármegye alispánja, ez idő alatt a Békés Vármegye Közigazgatási Főnöke címet használta. – A szerk.)

4.

1945. február 6.

Apollonov
népbiztoshelyettesnekFeljegyzés a németek internálásának lebonyolításáról
a 45. 01. 17. és 02. 01. közötti időszakban

Az operáció helyi megszervezésének és lebonyolításának céljából a 24-es, 37-es és a 128-as határ menti ezredek állományából 5 operatív csoportot alakítottunk ki, amelyek élére olyan főtiszteket állítottunk, akik rendelkeztek tapasztalatokkal e munka terén a korábbi hasonló művelet révén.²⁵

Az operatív csoport elhelyezkedése:

Miskolc, Szerencs, Kőbánya-alsó, Pest (Budapest), Ceglédbercel.

A gyűjtőállomásra összességében 1823 nőt, 4838 férfit, összesen 6661 németet vittek be.

A 2. Ukrán Front arcvonala mögötti területeket biztosító belügyi csapatok parancsnoka, Kuznyecov vezérőrnagy

A 2. Ukrán Front arcvonala mögötti területeket biztosító belügyi csapatok csapattörzsének parancsnoka, Zimin-Kovaljov ezredes

(CHIDK F. 1/p, op. 13/a, d. 5, 13. l. Eredeti, gépirat.)

5.

VCS-n²⁶ [magas frekvenciájú telefonkészüléken] érkezett
FELJEGYZÉS

MOSZKVA, A SZU BELÜGYI NÉPBIZTOSSÁGA

BERIJA L. P. elvtárs

Jelentés az Állami Honvédelmi Bizottság 44. 12. 16-án kelt, 7161. sz. szig. titkos határozatának és az Ön 1944. december 18-i 522. sz. parancsának teljesítéséről.

1. Összesen internálásra került német:

a) *Magyarországon* a 2. Ukrán Front területén 20 614 fő, közülük férfi – 14 371, nő – 6243; a 3. Ukrán Front övezetében 12 359 fő, közülük férfi – 7068, nő – 5291.

Magyarországon összesen – 32 973 fő, közülük férfi – 21 439, nő – 11 534.

25 A németek internálására irányuló akció első szakaszáról van szó, amely 1944. dec. 20-tól 1945. jan. 15-ig tartott. 1945. jan. 20-án A. N. Apollonov jelentést kapott az akció e szakaszának végrehajtásáról. Az akció ideje alatt Moszkvába összesen 27 jelentés érkezett a szovjet belügyi népbiztosság végrehajtó csoportjától „A németek internálásának menetéről Románia, Magyarország, Jugoszlávia, Bulgária, Csehszlovákia területén” címmel.

26 A feljegyzést VCS-n továbbították 1945. febr. 2-án. Közöttétele jelentéktelen rövidítéssel történik.

b) *Jugoszláviában* – 10 935, köztük férfi – 3692, nő – 7243.

c) *Bulgáriában* – 281 fő, közülük férfi – 183, nő – 98.

d) *Csehszlovákiában* – 250 fő, közülük férfi – 52, nő – 198.

e) *Romániában* – 80 103 fő, köztük férfi – 41 250, nő – 38 853.

A felsorolt országokban együttesen 124 542 német került internálásra, közülük férfi – 66 616, nő – 57 926.

2. Az internáltak összességéből még a gyűjtőállomások előtt szabadult különféle okokból (betegek, munkaképtelenek, állapotos nők, más nemzetiségűek, vallási kultuszok papjai stb.) összesen 12 190 fő, közülük férfi – 5446, nő – 6744.

3. Az 1945. február 2-i helyzet szerint összesen 74 szerelvény ment ki a Szovjetunióba internált németekkel, összesen 112 480 fővel, akik közül 51 375 volt férfi, s 51 105 – nő. Ezek közül:

a) *Magyarországról* a 2. Ukrán Front övezetéből 19 554 személy, köztük 13 921 férfi és 5643 nő; a 3. Ukrán Front területéről 12 359 fő, köztük 7068 férfi, 5291 nő.

Összesen Magyarországról – 31 923 fő, köztük férfi – 20 989, nő – 10 934.

b) *Jugoszláviából* – 10 935 fő, köztük férfi – 3692, nő – 7243.

c) *Bulgáriából* – 75 fő, köztük férfi – 55, nő – 20.

d) *Csehszlovákiából* – 215 fő, köztük férfi – 49, nő – 166.

e) *Romániából* – 69 332 fő, köztük férfi – 36 590, nő – 32 742.

4. A műveletet a belügyi és az állambiztonsági népbiztosság operatív állománya, a belügyi népbiztosság speciálisan összeállított egységeinek és a Vörös Hadsereg egységeinek személyi állománya bonyolította le.

[...] Az operációban részt vevő csapatok személyi állományából, valamint az operatív állományból veszteségünk nem volt.²⁷ F. év február 2-án a művelet befejeződött.

Apollonov   Gorbatyuk   Szladkevics
(CHIDK F. 1/p, op. 13a, d. 5, 94–96. l. Eredeti, gépirat.)

27 Az akció során elhalálozások valóban nem történtek. A Vörös Hadseregben szolgáló katonák közül azonban egyesek megsérültek, méghozzá kizárólag saját gondatlanságuk miatt. Így pl. egy kb. 90 fős konvoj, amely németeket szállított ki Románia területéről, összegyűlt egy vagonban „daltanulás céljából” (amennyiben hinni lehet az utóbb összeállított jelentésnek). Az ügyeletek ez idő alatt a kályhát fűtötték, amely mellett felhasogatott farönkök heverték. A falról váratlanul leszakadt a lámpa, fellángolt a benzin... Ezen incidens következménye siralmas volt: 8 személy súlyos égési sérüléseket szenvedett (a többiek még időben ki tudtak ugrani). A pullmankocsival együtt elégett 35 géppisztoly és 23 puska is.

6.

1945. február 26.

A Hadifogoly- és Internáltügyi Igazgatóság²⁸
parancsnokának, Krivenko²⁹ altábornagynak

A romániai Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz beérkezett a román kormány jegyzéke a fegyverszüneti egyezmény teljesítése kapcsán arról, hogy a román állampolgárságú Julian Bors, aki bihari járás Tiljagd [sic!] falujában lakik, f. év február 2-án a pályaudvaron tartózkodott, amikor magyar hadifoglyokat és németeket szállító szerelvény haladt át ott Magyarországról. A 2524. sz. vonat őrsége beszállította a szerelvénybe és a hadifoglyokkal együtt elindították a Szovjetunióba.³⁰

A SZEB romániai elnökhelyettese,
Vinogradov altábornagy

A SZEB törzsparancsnoka,
Vasziljev gárdavezérőrnagy

(CHIDK F. 1/p, op. 12-e, d. 27, 62. l. Eredeti, gépirat.)

28 A Hadifogoly- és Internáltügyi Igazgatóság 1939 szeptemberében jött létre. Első parancsnoka Pjotr Karpovics Szoprundenko. 1943 februárjától a Hadifogoly- és Internáltügyi Igazgatóság parancsnoka Ivan Alekszejevics Petrov, akit 1945-ben kineveztek a Hadifogoly- és Internáltügyi Főigazgatóság megbízott parancsnokává. A Hadifogoly- és Internáltügyi Főigazgatóságot a belügyi népbiztosság 1945. jan. 11-i parancsa alapján állították fel és 1953-ig létezett. 1951–1953-ban ismét Hadifogoly- és Internáltügyi Igazgatóság volt az elnevezése. 1945. márc. 3-án a Hadifogoly- és Internáltügyi Főigazgatóság keretében létrehozták az Internáltügyi Igazgatóságot (a szovjet belügyi népbiztosság 00160. sz. parancsa). Ennek az igazgatóságnak volt a feladata, hogy kifejezetten az internáltak problémáival foglalkozzék, többek közt a munka-zászlóaljakban történő felhasználásuk megszervezésével is. Azonban az igazgatóság nem volt hosszú életű: 1946. jan. 30-án felszámolták.

29 Mihail Spiridonovics Krivenko, 1939–1941-ben dandárparancsnok, a belügyi népbiztosság Fegyveres Kísérő Csapatai Főigazgatóságának parancsnokhelyettese. (Ezt az igazgatóságot, amelyet 1939. márc. 16-án hoztak létre, Vlagyimir Makszimovics Sarapov dandárparancsnok – utóbb altábornagy – vezetett.) Később a belügyi népbiztosság Fegyveres Kísérő Csapatai Igazgatóságának és a belügyi népbiztosság fegyveres kísérő csapatainak parancsnoka. 1945–1946-ban a Szovjetunió belügyi népbiztossága Hadifogoly- és Internáltügyi Főigazgatóságának parancsnoka volt.

30 Az Állami Honvédelmi Bizottságnak a bevezető tanulmányban említett határozatai végrehajtása során többször is megsértették a külföldiek internálásának előírt rendjét. Így pl. a Szovjetunióba újjáépítési munkákra kivitt, Romániában élő és román állampolgárságú németek közé nem német nemzetiségű román állampolgárok is kerültek. Csupán a szovjet hatóságok egyszer-egyszer, amikor a hasonló esetek a helyi önkormányzatok tudomására jutottak, voltak kénytelenek helyrehozni az elkövetett hibáikat.

7.
TÁJÉKOZTATÓ

az internált németek számáról
az ÁHB 1944. 12. 16-i keltezésű 7161. sz. szig. titkos rendeletének
megfelelően

SZIGORÚAN TITKOS
1. sz. pld.

Összesen az alábbi számban kerültek internálásra németek:

A Balkánon	– 112 480 fő
közülük férfi	– 61 375 fő
nő	– 51 105 fő
Ezen belül:	
a) Romániából	– 69 332 fő
közülük férfi	– 36 590 fő
nő	– 32 742 fő
b) Magyarországról	– 31 923 fő
közülük férfi	– 20 989 fő
nő	– 10 934 fő
c) Jugoszláviából	– 10 935 fő
közülük férfi	– 3 692 fő
nő	– 7 243 fő
d) Csehszlovákiából	– 215 fő
közülük férfi	– 49 fő
nő	– 166 fő
e) Bulgáriából	– 75 fő
közülük férfi	– 55 fő
nő	– 20 fő

Megjegyzés: A Romániában internáltakhoz soroltunk 484 észak-erdélyi németet is, akik közül férfi – 357, nő – 127 fő.

A Belügyi Népbiztosság
belső csapatainak
parancsnokhelyettese
(Szladkevics) altábornagy

1945. szeptember 4.
(CHIDK F. 1/p, op. 13a, d. 5, 9. l. Eredeti, gépirat.)

8.
Tájékoztató

1945 január–márciusában a balkáni országokból 111 831 főnyi német internált került kiszállításra a Szovjetunióba Sokola-Golac [sic!] és Adzsud-Nau [sic!] állomásokról, ebből

Romániából	– 67 332
Magyarországról	– 31 920
Jugoszláviából	– 12 364
Csehszlovákiából	– 215
Összesen	111 831 ³¹

A Szovjetunió Belügyi Népbiztosságának a Hadifoglyok és Internáltak Ügyeivel Foglalkozó Főigazgatósága parancsnokhelyettese

Semena vezérőrnagy³²

(CHIDK F. 1/p, op. 13a, d. 5, 12. l. Eredeti, gépirat.)

9.

SZÖVETSÉGES
ELLENŐRZŐ BIZOTTSÁG
ROMÁNIÁBAN

1945. december 21.

IV A/3173

Bukarest

A Szovjetunió külügyi népbiztos-
helyettesének, Visinszkij elvtársnak

A németek szovjetunióbeli munkára irányításuk céljából történt mozgósításának lebonyolítása során 1945 januárjában Romániában az internált németek táboraiból kiemelték a németországi és ausztriai állampolgársággal és ottani állandó lakhellyel rendelkező németeket is.

A Szovjetunióból betegség miatt visszatérő németek között Romániába érkeztek német állampolgárságú németek is, a fent említett kategóriából.

Az ideérkezett németek a SZEB-hez fordulnak a kérésükkel, hogy engedélyezzük részükre a kiutazást állandó lakóhelyükre.

31 Bár egyformán datáltak (1945. szept. 4.), a két fenti tájékoztató feljegyzés különböző adatokat tartalmaz az internált és kiszállított németek számáról. Sajnálatos módon nem látunk lehetőséget arra, hogy megmagyarázzuk az eltérő számokat. Csupán feltételezhetjük, hogy bizonyos esetekben talán az utolsó pillanatban az internáltak egy részét otthagyták hazájukban (pl. Romániában). Jugoszláviában viszont valószínűleg még az előirányzottakon felül is összeállítottak csoportokat a Szovjetunióba történő kiszállítás céljából. A németek egy kis része minden valószínűség szerint meghalt az út során. (A dokumentumokból kiderül, hogy köztük akadtak „szökési kísérlet közben megöltek is”.) Azonban ez a kérdés így vagy úgy, de egészében nyitott marad.

32 Szemjon Ivanovics Semena, a Nagy Honvédő Háború idején az északi vasúti láger (Kotlasz város, Arhangelszki terület) parancsnoka volt. A belügyi népbiztos 1945. jan. 11-i 0014-es számú parancsa értelmében Sz. I. Semena állambiztonsági biztost a belügyi népbiztosság Hadifogoly- és Internáltügyi Főigazgatóságának parancsnokává nevezték ki.

Kérjük, tegyék meg a szükséges intézkedéseket, hogy a jövőben ne irányítsanak Romániába olyan németeket, akik Németország állampolgárai és állandó lakóhelyük Németországban és Ausztriában van.

A romániai SZEB elnökhelyettese
Szuszajkov vezérezredes³³

A romániai SZEB törzsének parancsnoka,
Vinogradov altábornagy

(AVP RF F. 082. op. 30, p. 129, d. 17, 1. l. Eredeti, gépirat. – Az irat felső bal sarkára A. Ja. Visinszkij kézzel ráírta „A. A. Szmirnovnak, 12. 21. Visinszkij.”)

10.

A Szovjetunió Minisztertanácsa
L. P. Berijának

Szokolovszkij³⁴ és Kobulov³⁵ elvtársaknak azzal a táviratával kapcsolatban, amely 50 ezer csehszlovák és román állampolgárságú német hadifogoly átadásáról szól a „Viszmut” részvénytársaság számára, jelentjük:

A belügyminisztérium táborában 14 759 munkaképes, nem német állampolgárságú német található: közülük 8468 csehszlovák állampolgár, 1716 – jugoszláv, 2072 lengyel, 2503 pedig román állampolgárságú.

33 Ivan Zaharovics Szuszajkov (1903–1962), a páncélosalakulatok vezérezredese (1944). A Vörös Hadseregben 1924 óta szolgált. A Munkás–Paraszt Vörös Hadsereg Gépesítési és Motorizálási Katonai Akadémiáját végezte. 1943 októbertől 1945 márciusáig a 2. Ukrán Front Katonai Tanácsának tagja. 1945. jan. 18–20. között részt vett a magyar fegyverszüneti egyezmény megkötését célzó tárgyalásokon. 1945 augusztusától a SZEB elnökhelyettese Romániában.

34 Vaszilij Danyilovics Szokolovszkij (1897–1968), a Szovjetunió marsallja (1946). A Vörös Hadseregben 1918-tól szolgált. A Munkás–Paraszt Vörös Hadsereg Katonai Akadémiáját végezte, valamint felsőbb akadémiai kurzusokat. 1944 áprilisa és 1945 áprilisa között az 1. Ukrán Front törzsfőnöke, 1945 április–májusában az 1. Belorusz Front parancsnokhelyettese. A Nagy Honvéddő Háború után a főparancsnok helyettese, 1946 márciusától pedig a németországi szovjet hadseregcsoport, valamint a németországi szovjet katonai közigazgatás főparancsnoka. Egyidejűleg a Szovjetunió részéről tagja volt a Németországot irányító Ellenőrző Tanácsnak. Utóbb (1949-től) a Fegyveres Erők miniszterének első helyettese, vezérkari főnök, a Szovjetunió katonai (honvédelmi) miniszterének első helyettese.

35 Minden valószínűség szerint a dokumentumban nem Amajak Zaharovics Kobulovról van szó, aki németországi tevékenységéről ismert (1939–1941-ben a Szovjetunió németországi diplomáciai képviselőjének tanácsosa, a szovjet felderítés rezidense), valamint arról, hogy 1951–1953 között a GULAG (Büntetőtáborok Főigazgatósága) parancsnokhelyettese és egyidejűleg a Hadifogoly- és Internáltügyi Igazgatóság parancsnoka volt, hanem a bátyjáról, Bogdánról. A. Z. Kobulov 1943-tól a Hadifogoly- és Internáltügyi Igazgatóság parancsnokhelyettese, majd 1945–1950-ben a Hadifogoly- és Internáltügyi Főigazgatóság parancsnokának az operatív-ceskista munkáért felelős helyettese volt.

A szovjetunióbeli újjáépítési munkálatokra munkázászlóaljakban mozgósított internált külföldi állampolgárok soraiban is vannak munkaképes németek: jugoszláv állampolgárságú – 2991, román – 21 042, csehszlovák – 105, lengyel állampolgárságú pedig – 343, összesen 24 481 fő. Ebből a 24 481 internált németből 14 948 a nő.

Lehetségesnek tartjuk mind a hadifoglyok, mind az internáltak átadását a „Viszmut” szovjet részvénytársaságnak.

Mindezt az alábbi módon látjuk jónak lebonyolítani:

a) csak azok átirányítandók, akik legalább 3 évre vállalják a munkát a „Viszmut”-nál;

b) az ezt vállaló személyek szabadon bocsátandók a táborokból és átirányítandók a 69. sz. táborba,³⁶ ahol őket a részvénytársaság megbízottai fogadják;

c) a részvénytársaság a megérkezetteket elszállásolja az üzem környékén és segíti őket a munkára történő elhelyezésükben.

Mellékeljük a Minisztertanács rendeletének tervezetét.

Várjuk az Ön utasításait.

A Szu belügyminisztere, Sz. N. Kruglov³⁷   A Szu Minisztertanácsa mellett
működő

Első Főigazgatóság vezetője,

B. L. Vannyikov³⁸

1948. március 20.

(CHIDK F. 1/p, op. 01-e, d. 46, 156–157. l. Eredeti, gépirat.)

Bogdan Zaharovics Kobulov (1904–1953), harmadosztályú állambiztonsági biztos. 1938. szept. 15-től a szovjet belügyi népbiztosság Egyes számú Igazgatósága titkos politikai osztályának parancsnoka. 1938. dec. 15-től a szovjet belügyi népbiztosság Állambiztonsági Főigazgatóságának parancsnokhelyettese, a szovjet belügyi népbiztosság vizsgálati részlegének parancsnoka. 1939. szept. 4-től a szovjet belügyi népbiztosság Gazdasági Főigazgatóságának parancsnoka. A belügyi népbiztos 1941. aug. 5-i 648. sz. parancsában L. P. Berija első helyettesévé nevezték ki. 1953. dec. 23-án golyó általi halálra ítélték.

36 A 69. sz. láger az Odera menti Frankfurtban volt, és 1947-től a repatriált hadifoglyok és internáltak gyűjtőhelyeként szolgált.

37 Szergej Nyikiforovics Kruglov (1907–1977), 1945-ben a szovjet belügyi népbiztos első helyettese. A jaltai konferencián a vendégek kiszolgálásáért felelt. Hasonló feladatkört látott el a potsdami konferencián is; az ezek során tanúsított buzgalmaért a Brit Birodalom lovagja címmel tüntették ki – ő az első és egyetlen a szovjet biztonsági szervek tisztjei közül, aki ezt megkapta. 1946-tól a Szovjetunió belügyi népbiztosa (1946 márciusától belügyminiszter). 1954 márciusától 1956-ig ismét belügyminiszter.

38 Borisz Lvovics Vannyikov (1897–1962), a tűzérmechnöki szolgálat vezérezredese (1944). 1939–1941-ben a szovjet honvédelmi ipar népbiztosa, 1941 júniusától pedig a fegyverkezési népbiztos helyettese. 1942–1946-ban szovjet lőszergyűjtő népbiztos. 1946-tól a Szovjetunió Minisztertanácsa melletti Egyes számú Főigazgatóságot vezette, amely az atomfegyver gyártását célzó munkálatokért felelt L. P. Berija ellenőrzése alatt.

11.

1950. szeptember 25. A Szovjetunió Minisztertanácsa megbízott repatriálási meghatalmazottjának, N. A. Filatov ezredesnek

A belügyminisztérium minszki hadifogolytáborában él a német nemzetiségű, román állampolgárságú internált Baer [Bauer ?] Adelia [Adele ?] Gustav, született 1920-ban Nagyszebenben (Románia), aki azt kéri, hogy küldjük őt Németországba, a német állampolgárságú férje, Volker, lakóhelyére.

Baer A. G. férje hadifogoly volt, a belügyminisztérium táborában tartották fogva és 1949 végén került vissza hazájába.

Figyelembe véve, hogy Volker a táborban antifasiszta volt és lojálisan viszonyult a Szovjetunióhoz, a Hadifoglyok és Internáltak Ügyeivel Foglalkozó Főigazgatóság lehetségesnek tartja a kérés teljesítését és Baer A. G. Németországba küldését.³⁹

(CHIDK F. 1/p, op. 24-e, d. 6, 87. l. Másolat, gépirat.)

12.

Tájékoztató⁴⁰

1. Összesen a Szovjetunióban börtönben elzárva 19 848 fő tartózkodik, közülük 6994 fő lett kijelölve szabadulásra és repatriálásra.

2. Az elítélt németek közül:

a) hadifogoly – 14 128 fő, ebből 199 tábornok és 5431 tiszt;

b) internált – 754 fő

c) polgári személy – 4966.

3. Ezenkívül a Szovjetunióban található 625 fő nem elítélt hadifogoly és internált német is, akiknek a repatriálását azzal kapcsolatosan halogattuk, hogy állambiztonsági szempontból fontos objektumokról van tudomásuk.

A Szovjetunió belügyminisztériuma
börtönigazgatóságának parancsnoka

1953. augusztus 21.

M. Kuznyecov ezredes

(CHIDK F. 1/p, op. 01-e, d. 46, 156. l. Eredeti, gépirat.)

Fordította: Urbánné Kohánka Andrea

Megjelent: Russzkoje Prosloje. Isztoriko-dokumentalnij almanah. Knyiga 5. Szentpétervár, 1994. 317–337.

³⁹ Ezt a dokumentumot N. A. Filatovnak A. Z. Kobulov, a Hadifogoly- és Internáltügyi Főigazgatóság parancsnokhelyettese küldte meg.

⁴⁰ Az elítélt német állampolgárok, és köztük a hadifoglyok teljes létszámára vonatkozó adatok további kutatásokat érdemelnének. Egészen a legutóbbi időig a német történészek ahhoz a verzióhoz ragaszkodtak, mely szerint a Szovjetunió lágereiben és börtöneiben jelentősen nagyobb számban tartottak fogva hadifoglyokat és polgári személyeket.

V. B. KONASOW–A. V. TERESHCUK
BERIYA AND THE “LITTLE WORK”

Documents about the imprisonment of the civil population of Austria, Bulgaria, Hungary, Germany, Romania, Czechoslovakia and Yugoslavia IN 1944–1945

These until now unknown documents from the Soviet archives illustrate the imprisonment of the civil population of Austria, Bulgaria, Hungary, Germany, Romania, Czechoslovakia and Yugoslavia in 1944–1945, in the last period of World War II and after the end of the war. Men between 17 and 45, women between 18 and 30 were to be deported to work in the Soviet Union that had a great need of work force after World War II. Not only ethnic Germans but Hungarians, Slovaks etc. were imprisoned during this action. Due to the bad circumstances, tens of thousands of these civil prisoners of war died during this time. In 1950, the German prisoners working in Soviet mines began a great strike. It was not until 1955 that all civil prisoners were left to leave to their country, in some cases some of them returned to Germany with their children born in the Soviet Union.